

Jan Novák: Florilegium cantionum Latinarum

Melodiae veteres ad cantum cum clavibus

Blütenlese lateinischer Gesänge: Alte Melodien für Gesang und Klavier

Fasc. I: Hymni et cantica natalicia (1972)

Heft I: Hymnen und Weihnachtslieder

Fasc. II: Carmina profana (1974)

Heft II: Weltliche Gesänge

Texte nach den Liederheften.

Übersetzung: Wilfried Stroh

Florilegium I

PROOEMIUM

Iis conatibus faventes, per quos lingua Latina in pristinum splendorem reduci debeat – et haud pauca nostris diebus ad facundiam Latinam recuperandam ab hominibus doctis et sermonis Latini amatoribus aguntur scribuntur admonentur – cantilenas Latinas in libris novis veteribusque dispersas et saepissime pulvere bibliothecarum obrutas diligenter per annos exquirebamus, e quibus illas aut modis musicis aut versibus poeticis insigniores atque potiores elegimus et harmoniis nostro tempori prioribus ornavimus et sic eas per tres fasciculos dispositas tibi, candide lector, aut potius iucunde cantor, propinamus. (Et cantorem te esse puto, sive domi tantum murmure summisso tecum cantites, sive cum sodalibus scholasticis vigore vocis contendas, sive denique in acroasibus musicis coronam audientium arte canora oblectes). Nec dubito, quin multa in nostris fasciculis inventurus sis, quorum deliciis et suavitatibus melicis, nedum melleis, gaudeas, et fortasse miraberis, quam multi musici flores iniquitate temporum perierint, etsi cantiunculae, quas tibi praebemus, simplices sunt et floribus quasi campestribus similes et potius cantilenis popularibus comparandae, quibuscum etiam hoc in commune habeant, quod – sive melodiam sive versiculos spectes – saepe variantur et mutantur in diversis codicibus. Quamquam anthologia nostra vetustiora tantum exempla continet, quorum aetas annum 1582 non excedit (Piae Cantiones) – recentiora quaedam tamen in fasciculo ad cantum cithara comitante seorsum edito afferimus (Cantiones Lat. medii et recentioris aevi) – tamen minime in animo nobis fuit, ut cantiones nostras modo historico, ut aiunt, tractarem (ut fit ex. gr. in disco Carminum Buranorum nuperrime in Germania edito), immo potius tempori nostro carmina aptabamus quaerentes non quod nos a vetustate disiungit, sed potius cum maioribus coniungit, sequentes usum vitae potius quam studium antiquitatum. Ne tamen omnino adminiculis criticis destitutus sis, in adnotationibus ad singula carmina ponimus, si quid scitu iucundius aut notatu dignum erit. Sed hoc praecipue nobis curae est, ut habeas, quod cantes. Vale igitur et canta!

I. Novak, G. Zanibon.

I. AD GALLI CANTVM

Divi Ambrosii (Saec. IV)

Aeterne rerum conditor,
noctem diemque qui regis
et temporum das tempora,
ut alleves fastidium:

Praeco diei iam sonat,
noctis profundae pervigil,
nocturna lux vianibus
a nocte noctem segregans.

Hoc excitatus lucifer
solvit polum caligine,
hoc omnis errorum cohors
vias nocendi deserit.

Hoc nauta vires colligit
pontique mitescunt freta,

hoc ipse petra ecclesiae
canente culpam diluit.

Surgamus ergo strenue,
gallus iacentes excitat
et somnolentos increpat,
gallus negantes arguit.

Gallo canente spes redit,
aegris salus refunditur,
mucro latronis conditur,
lapsis fides revertitur.

Iesu, labantes respice
et nos videndo corrige.
Si respicis lapsus cadunt
fletuque culpa solvitur.

Tu lux refulge sensibus
mentisque somnum discute.
Te nostra vox primum sonet
et ora solvamus tibi.

2. IAM LVCIS ORTO SIDERE (Saec. VII)

Iam lucis orto sidere
deum precemur supplices,
ut in diurnis actibus
nos servet a nocentibus,

linguam refrenans temperet,
ne litis horror insonet,
visum fovendo contegat,
ne vanitates hauriat.

Sint pura cordis intima,
absistat et vecordia,
carnis terat superbiam
potus cibique parcitas,

ut cum dies abscesserit,
noctemque sors reduxerit,
mundi per abstinentiam
ipsi canamus gloriam.

3. HYMNUS S. IOANNIS BAPTISTAE Pauli Diaconi (Saec. VIII)

Vt queant laxis resonare fibris
mira gestorum famuli tuorum,
solve polluti labii reatum,
Sancte Ioannes.

Nuntius celso veniens Olympo
te patri magnum fore nasciturum,

nomen et vitae seriem gerendae
ordine promit.

Ille promissi dubius superni
perdidit promptae modulus loquelaе,
sed reformasti genitus peremptae
organa vocis.

Ventris obstruso positus cubili
senserat regem thalamo manentem:
hinc parens nati meritis uterque
abdita pandit.

Antra deserti teneris sub annis
civium turmas fugiens petisti,
ne levi saltem maculare vitam
famine posses.

Praebuit hirtum tegimen camelus
artibus sacris strophium bidentes,
cui latex haustum, sociata pastum
mella locustis.

Ceteri tantum cecinere vatum
corde praesago iubar adfuturum,
tu quidem mundi scelus auferentem
indice prodis.

4. LAVS PARTHENIA (Saec. XIII. exeunte)

Missus baiulus Gabriel Verbi fidelis
caelo salutatur Mariam sacris loquelis.

"Ave" inquit angelus "carens omni labe",
verbum bonum nuntians pandit et suave.
"Plena gratia, veniet Christus de caelis
in te habitans, crede tu meis loquelis".

Missus baiulus ...

Tunc Maria respondit angelo dicenti:
"Qualiter istud erit mihi asserenti,
ignorans virum? Tu dicis: natum habebis,
quae devota sum domino atque fidelis".

Missus baiulus ...

Mariae tunc angelus : "Noli trepidare,
descendet paraclitus tecum habitare.
Ex te nascetur filius dei de caelis,
Iesus dicetur, crede iam meis loquelis".

Missus baiulus ...

"Ecce", ait angelo respondens Maria,
"dei esse cupio humilis ancilla:

suum filium dominus mittat de caelis
in ventrem meum. Credo iam tuis loquelis".

Missus baiulus ...

Angelus disparuit et statim Mariae
uterus intumuit fulgens omni die,
virgo peperit filium dei de caelis
virgo permansit post partum mater fidelis.

Missus baiulus ...

5. VERBVM PATRIS (grad. Mosburgense, a. 1360)

Verbum Patris humanatur o
dum Puella salutatur o
salutata foecundata viri nescia
ei ei eia nova gaudia.

Novus modus geniturae o
sed excedens vim naturae o
dum unitur creaturae creans omnia
ei ei eia nova gaudia.

Audi partum praeter morem o
Virgo parit Salvatorem o
creatura creatorem patrem filia
ei ei eia nova gaudia.

In parente Salvatoris o
non est parens nostri moris o
virgo parit nec pudoris marcent lilia
ei ei eia nova gaudia.

Homo Deus nobis datur o
datus nobis demonstratur o
dum pax terris nuntiatur caelis gloria
ei ei eia nova gaudia.

6. ANGELVS AD VIRGINEM (Saec. XIV)

Angelus ad virginem subintrans in conclave
virginis formidinem demulcens inquit "Ave!
Ave regina virginum, caeli terraeque dominum
concipies et paries intacta salutem hominum,
tu porta caeli facta medela criminum".

"Quomodo conciperem quae virum non cognovi?
qualiter infringerem quod firma mente novi?"
"Spiritus sancti gratia perficiet haec omnia:
ne timeas, sed gaudeas, segura quod castimonia
manebit in te pura dei potentia".

Ad haec virgo nobilis respondens inquit ei:
"Ancilla sum humilis omnipotentis dei.
Tibi caelesti nuntio tanti secreti conscio
consentiens et cupiens videre factum quod audio:
parata sum parere dei consilio".

Eia mater domini, quae pacem reddidisti
angelis et homini, cum Christum genuisti:
tuum exora filium, ut se nobis propitium
exhibeat et deleat peccata: praestans auxilium
vita frui beata post hoc exilium.

7. RESONET IN LAVDIBVS (Saec. XIV-VI, Piae cant. 1582)

Resonet in laudibus
cum iucundis plausibus
Sion cum fidelibus:
apparuit, quem genuit Maria.

Christus natus hodie
ex Maria virgine
sine viri semine: apparuit ...

Pueri concinite,
nato regi psallite,
voce pia dicite: apparuit ...

Sion lauda Dominum,
salvatorem hominum,
purgatorem criminum: apparuit ...

Sunt impleta, quae praedixit Gabriel.
Eia, Eia.
Virgo deum genuit
quem divina voluit clementia.

Hodie apparuit,
apparuit in Israel:
ex Maria virgine est natus rex.

8. PERSONENT HODIE (Piae Cantiones, 1582)

Personent hodie voces puerulae
laudantes iocunde,
qui nobis est natus, summo deo datus,
et de vir, vir, vir et de vir, vir, vir,
et de virgineo ventre procreatus.

In mundo nascitur, pannis involvitur,
praesepe ponitur
stabulo brutorum rector supernorum.
Perdidit, dit, dit, perdidit, dit, dit
perdidit spolia princeps infernorum.

Magi tres venerunt, parvulum inquirunt
parvulum inquirunt
stellulam sequendo ipsum adorando,
aurum thus, thus, thus, aurum thus, thus, thus,
aurum thus et myrrham ei offerendo.

Omnes clericuli, pariter pueri
cantent ut angeli:
advenisti mundo, laudes tibi fundo.
Ideo, o, o, ideo, o, o,
ideo gloria in excelsis deo.

[Zurück zum Verzeichnis der Vertonungen antiker Texte](#)

[Zurück zum Verzeichnis der Vertonungen neu- und mittellateinischer Texte](#)

Florilegium II

I. AVREA PERSONET LYRA

Aurea personet lyra
clara modulamina!
Simplex chorda sit extensa
voce quindenaria.
Primum sonum mese reddat
lege hypodorica.

Philomelae demus laudes
in voce organica
dulce melos decantantes
sicut docet musica,
sine cuius arte vera
nulla valent cantica.

Cum telluris vere novo
producuntur germina
nemorosa circumcirca
frondescent et brachia,
flagrat odor per quam suavis
florida per gramina.

Hilaescit philomela
dulcis vocis conscia
et extendens modulando
gutturis spiramina
reddit voces ad aestivi
temporis indicia.

Instat noctis et diei
voce sub dulcisona
soporatis dans quietem
cantus per discrimina

nec non pulchra viatori
laboris solatia.

Vocis eius pulchritudo
clarior quam cithara
vincit omnes cantitando
volucrum catervulas
implens silvas atque cuncta
modulis arbustula.

Volitando scandit alta
arborum cacumina
gloriosa valde facta
veris pro laetitia
ac festiva natis gliscit
sibilare carmina.

Felix tempus, cui resultat
talis consonantia!
Vtinam per duodena
mensium curricula
dulcis philomela daret
suae vocis organa.

O tu parva, numquam cessa
canere, avicula,
tuam decet symphoniam
monochordi musica,
quae tuas laudes frequentat
voce diatonica.

Sonos tuos vox non valet
imitari lyrica,
guibus nescit consentire
fistula clarisona,
mira quia modularis
melorum tripudia.

Nolo, nolo, ut quiescas
temporis ad otia,
sed ut laetos des concentus
tua volo lingula,
cuius laude memoreris
in regum palatia.

Cedit auceps ad frondosa
resonans umbracula,
cedit cycnus et suavis
ipsius melodia,
cedit tibi tympanistra
et sonora tibia.

Quamvis enim videaris
corpore praemodica,
tamen te cucti auscultant,
nemo dat iuvamina,
nisi solus rex caelestis,
qui gubernat omnia.

Iam praeclara tibi satis
dedimus obsequia,
quae in voce sunt iocunda
et in verbis rythmica,
ad scholares et ad ludos
digne congruentia.

Tempus adest, ut solvatur
nostra vox harmonica,
ne fatigent plectrum linguae
cantonum taedia
et pigrescat auris prompta
fidium ad crasmata.

Trinus Deus in personis,
unus in essentia,
nos conservet et gubernet
sua sub clementia
et regnare nos concedat
cum ipso in gloria. Amen.

II. O QUID IUBES, PVSIOLE

O quid iubes, pusiolo,
quare mandas, filiolo,
carmen dulce me cantare,
cum sim longe exul valde
intra mare?
O cur iubes canere?

Magis mihi, miserule,
flere libet, puerule,
plus plorare quam cantare
carmen tale, iubes quale,
amor care.
O cur iubes canere?

Mallem scias, pusillule,
ut velles tu, fratercule,
pio corde condolere
mihi atque prona mente
conlugere.
O cur iubes canere?

Scis, divine tiruncule,
scis, superne clientule,
hic diu me exulare,
multa die sive nocte
tolerare.
O cur iubes canere?

Scis captivae plebeculae
Israeli cognomine
praeceptum in Babylone
decantare extra longe
fines Iudae.
O cur iubes canere?

Non potuerunt utique
nec debuerunt itaque
carmen dulce coram gente
aliena nostrae terrae
resonare.
O cur iubes canere?

III. ECCE LAETANTVR OMNIA

Ecce laetantur omnia,
quaeque dant sua gaudia,
excepto me, qui gratia
amicae meae careo:
quod quorundam invidia
evenit, unde doleo.

Amor amoris lancea
me vulneravit aurea:
mallem ego quod plumbea,
nam sic in illam ardeo,
non est catena ferrea,
quae me teneret laqueo.

Est equidem res anxia
amor plenus miseria:
nam tunc dat mihi gaudia,
cum velle mentis habeo,
item praebet suspiria,
cum cupita non teneo.

Amore nihil gravius,
nihil amore levius,
nihil eo felicius:
gravat corde lapideo,
mutatur ex lascivia,
est felix, cum possideo.

Quot sunt arenae litore,
quot folia in arbore,
quot rami sunt in nemore
tot dolores sustineo,
ob hoc infirmus corpore,
quod hanc tenere nequeo.

Rursus quot sunt in aethere
astra vel quot sub aere
homines credo vivere,
tot vicibus congaudeo,
cum possum mane tangere,
quam semper mente video.

Nulli sit admirabile,
quod facit amor feminae
me non carere crimine,
nam sub throno aethereo
non est, quae pulchritudine
hanc vincat, cui me debeo.

IV. DE RAMIS CADVNT FOLIA

De ramis cadunt folia,
nam viror totus periiit,
iam calor liquit omnia
et abiit.
Nam signa caeli ultima
sol petiit.

Iam nocet frigus teneris
et avis bruma laeditur
et philomena ceteris
conqueritur,
quod illis ignis aetheris
adimitur.

Nec lympa caret alveus
nec prata virent herbida,
sol nostra fugit aureus
confinia.
Est inde dies niveus,
nox frigida.

Modo frigescit, quidquid est,
sed solus ego caleo
immo sic mihi cordi est,
quod ardeo:
hic ignis tamen virgo est,
qua languo.

Nutritur ignis osculo
et leni tactu virginis.
In suo lucet oculo
lux luminis,
nec est in toto saeculo
plus numinis.

Ignis graecus extinguitur
cum vino iam acerrimo,
sed iste non exstinguitur
miserrimo,
immo fomento alitur
uberrimo.

V. DVLCE SOLVM

Dulce solum
natalis patriae,
domus ioci,
thalamus gratiae,
vos relinquam
aut cras aut hodie
periturus
amoris rabie.

Vale tellus,
valete socii,
quos benigno
favore colui,
et me dulcis consortem studii
deplangite,
qui vobis perii.

Igne novo
Veneris saucia
mens, quae prius
non novit talia,
nunc fatetur
vera proverbialia.
"Ubi amor,
ibi miseria".

Quot sunt apes
in Hyble vallibus,
quot vestitur
Dodona frondibus
et quot natant
pisces aequoribus,
tot abundat
amor doloribus.

VI. ECCE GRATVM

Ecce gratum
et optatum
ver reducit gaudia:
purpuratum
florete pratum,
sol serenat omnia.
Iam iam cedant tristitia!
Aestas redit
nunc recedit
hiemis saevitia.

Iam liquescit
et decrescit
grando nix et cetera.
Bruma fugit
et iam sugit
veris tellus ubera.
Illi mens est misera,
qui nec vivit
nec lascivit
sub aestatis dextera.

Gloriantur et laetantur
in melle dulcedinis,
qui conantur, ut utantur
praemio Cupidinis.
Simus iussu Cypridis
gloriantes et laetantes
pares esse Paridis.

VII. VERIS DVLCIS IN TEMPORE

Veris dulcis in tempore
florenti stat sub arbore
Iuliana cum sorore.

Dulcis amor!
qui te caret hoc tempore,
fit vilior.

Ecce florescunt arbores,
lascive canunt volucres,
inde tepescunt virgines.

Dulcis amor! ...

Ecce florescunt lilia
et virgines dant gemina
summo deorum carmina.

Dulcis amor! ...

Si tenerem, quam cupio,
in nemore sub folio
oscularer cum gaudio.

Dulcis amor! ...

VIII. TEMPVS EST IOCVNDVM

Tempus est iocundum,
o virgines!
modo congaudete,
vos iuvenes!
O! o! totus floreo!
iam amore virginali totus ardeo.
Novus, novus amor est, quo pereo!

Tempore brumali
vir patiens,
animo vernali
lasciviens.
O! o! ...

Cantat philomena
sic dulciter
modulans auditur
feliciter.
O! o! ...

Sile, philomena,
pro tempore!
surge, cantilena,
de pectore!
O! o! ...

Mea me confortat
promissio,
mea me deportat

negatio.
O! o! ...

Flos est puellarum,
quam diligo.
et rosa rosarum,
quam video.
O! o! ...

Mea mecum ludit
virginitas,
mea me detrudit
simplicitas.
O! o! ...

Veni domicella
cum gaudio!
veni, veni, pulchra,
iam pereo!
O! o! ...

IX. O SCHOLARES

O scholares, voce pares,
iam mecum concinite
et choream iubilaeam
laeti mecum ducite.

Iam ad festum nihil maestum
servitute studii!
noster coetus spe est laetus
nobilis convivii.

Convivari, non tristari
iubet lex in saeculo,
consolari, iocundari
mandat Bacchus populo:

Ergo gaude, plaude laude,
contio scholarium!
o si tale, tale, tale,
semper esset gaudium!

Felix ludus, in quo nudus
scholaris verberibus
non succumbit nec decumbit
magistri livoribus:

Ergo gaude ...

X. TEMPVS ADEST FLORIDVM

Tempus adest floridum,
surgunt namque flores. Ver-
nales mox in omnibus
immutantur mores.

Die Zeit der Blüte ist da, es sprießen ja die Blumen
des Frühlings; bald ändert sich überall das Gewohnte.
Was die Kälte verdorben hatte, stellt die Wärme

Hoc, quod frigus laeserat,
reparant calores.
Cernimus hoc fieri
per multos labores.

Stant prata plena floribus, in
quibus nos ludamus!
Virgines cum clericis
Simul procedamus.
Per amorem Veneris
ludum faciamus,
ceteris virginibus
ut hoc referamus!

O dilecta domina, cur
sic alienaris? An
nescis, o carissima,
quod sic adamaris?
Si tu esses Helena,
vellem esse Paris.
Tamen potest fieri
noster amor talis.

XI. IN VERNALIS TEMPORIS ORTV

In vernalis temporis
ortu laetabundo,
dum recessum frigoris
nuntiat hirundo,
terrae maris nemoris
decus adest deforis
renovato mundo,
vigor redit corporis,
cedit dolor pectoris
tempore iucundo.

Terra vernat floribus
et nemus virore,
aves mulcent cantibus
et vocis dulcore,
aqua tempestatibus
caret, aër imbribus
dulci plenus rore,
sol, consumptis nubibus,
radiis potentibus
lucet cum calore.

O quam mira gloria,
quantum decus dei!
Quanta resplendentia
eius faciei!
a quo ducunt omnia,
summa ima media,
formam speciei:
maior haec distantia,
quam sit differentia
noctis et diei.

wieder her.
Das sehen wir geschehen im Spiel vieler Farben.

Die Wiesen sind voll von Blumen, dass wir darauf
spielen.
Mädchen und Kleriker, gehen wir zusammen dorthin!
Wollen wir in Liebe das Spiel der Venus treiben,
um es den übrigen Mädchen erzählen zu können!

O geliebte Herrin, warum wendest du dich so ab?
Weißt du nicht, Liebste, dass du so geliebt wirst?
Wenn du Helena wärest, wollte ich Paris sein.
Und doch kann unsere Liebe so werden wie die
ihrige.

XII. IN STADIO LABORIS

In stadio laboris
currunt omnes socii,
brabium sed honoris
consequuntur singuli:
Si non vis onerari,
caveas honorari,
honor vult onere gravari.

Sicut dulcedo mellis
non evacuabitur
acerbitasque fellis
numquam relaxabitur:
sic et in praelatura
nullus est sine cura,
rerum hoc exigit natura.

Sed si in libertate
vivere volueris,
vivas in caritate,
sic tu non dolueris:
nil habes, nil dolebis,
perditum neque flebis,
sed in hoc, quod habes, gaudebis.

[Zurück zum Verzeichnis der Vertonungen neu- und mittellateinischer Texte](#)